

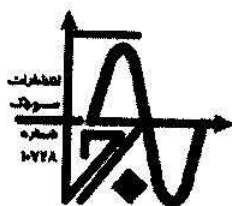
دین و ارزش‌ها

مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی دین
و ارزش‌های اجتماعی

تألیف :

دکتر محمد حسین بوریانی

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نراق

انتشارات موجک

سرشناسه	: پوریانی، محمد حسین، ۱۳۴۴.
عنوان و نام پدیدآور	: دین و ارزش‌ها، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی دین و ارزش‌های اجتماعی / تألیف دکتر محمد حسین پوریانی.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات موجک، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۶۳ ص؛ وزیري.
شابک	: ۸-۸۰-۸۳۰۷-۶۰۰-۹۷۸-۲۰۰۰۰ ریال.
مجموعت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: دین و جامعه‌شناسی
موضوع	: Religion and Sociology;
موضوع	: جامعه‌شناسی
موضوع	: Sociology;
موضوع	: ارزش‌های اجتماعی
موضوع	: Social values;
رده بندی کنگره	: ۱۳۰۵ م ۹ پ / BL ۶۰
رده بندی دیویی	: ۳۰۰
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۳۷۶۲۵۸

اشارات موجک

تلفن مرکز پخش: ۰۹۰۱۷۶۷۲۵۰۲ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳

تلگرام: ۱۰۱۷۶۷۲۵۰۲ کانال: telegram.me/mojak1

Email: mojakpublication@yahoo.com

Web: www.mojak.ir

عنوان: دین و ارزش‌ها

مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی دین و ارزش‌های اجتماعی

تألیف: دکتر محمد حسین پوریانی

طراح جلد: سیده زهرا روشنایی

مشخصات ظاهری: ۲۶۳ صفحه، قطع وزیري

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۵

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد - قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۸-۸۰-۸۳۰۷-۶۰۰-۹۷۸

حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

پیشگفتار ۱

بخش اول: جامعه‌شناسی دین

مقدمه ۷

فصل اول: مباحث نظری ۹

۱-۱ معنای لغوی دین ۹

۲-۱ تعاریف مختلف مفهوم دین ۹

۳-۱ فلسفی و کلامی ۱۰

۴-۱ روان‌شناختی ۱۱

۱-۴-۱ ویلیام جیمز ۱۱

۲-۴-۱ شلایر ماکسر ۱۱

۳-۴-۱ پل تیلیش ۱۱

۴-۴-۱ پل جانسن ۱۲

۵-۴-۱ هارلدها فدینگ ۱۲

۵-۱ جامعه‌شناختی و مردم‌شناختی ۱۲

۱-۵-۱ ماکس مولر ۱۳

۲-۵-۱ رابرت هیوم ۱۳

۳-۵-۱ میرچا الیاده ۱۳

۴-۵-۱ راد کلیف براون ۱۳

- ۱۴..... ۵-۵-۱ هربرت اسپنسر
- ۱۴..... ۶-۵-۱ امیل دورکیم
- ۱۴..... ۷-۵-۱ ادوارد اسکربرامز
- ۱۴..... ۸-۵-۱ تالکوت پارسنز
- ۱۵..... ۹-۵-۱ آنتونی گیدنز
- ۱۵..... ۶-۱ تعریف دین از منظر اندیشمندان اسلامی
- ۱۶..... ۱-۶-۱ نقد اجمالی تعاریف دین
- ۱۷..... ۱-۱-۱ سنخ‌شناسی (گونه‌شناسی) دین
- ۱۹..... ۱-۷-۱ دین و رستگاری- دین مناسکی
- ۱۹..... ۷-۱-۱ دین مهدی- دین تسری یافته
- ۲۰..... ۳-۷-۱ دین حلی- دین قومی- دین ملی- دین جهانی
- ۲۰..... ۴-۷-۱ دین بشری- دین الهی
- ۲۱..... ۵-۷-۱ دین باطل- دین حق
- ۲۲..... ۶-۷-۱ اعتقاد دینی ظاهری- اعتقاد دینی باطنی
- ۲۳..... ۸-۱ ویژگی‌ها و مشخصه‌های دین
- ۲۴..... ۹-۱ ابعاد دین
- ۲۶..... ۱۰-۱ قلمرو دین
- ۲۳..... ۱۱-۱ اهداف دین
- ۲۴..... ۱۲-۱ کارکرد دین
- ۲۹..... ۱۳-۱ دین به عنوان نهاد اجتماعی
- ۴۲..... ۱۴-۱ دین و فرهنگ
- ۴۴..... ۱۵-۱ دین در دوره مدرن
- ۴۶..... ۱۶-۱ نظام ارزشی اسلام
- ۴۹..... ۱۷-۱ دین و ارزش‌های اخلاقی
- ۵۲..... ۱۸-۱ دین اسلام و ارزش‌های اجتماعی

- ۱۹-۱ مراحل حاکمیت ارزش های اسلامی در جامعه ۵۷
- ۲۰-۱ دین و رابطه آن با دولت ۵۹
- ۲۱-۱ ارزش ها در پرتو عقل و دین ۶۱
- ۲۲-۱ رهیافت های دین پژوهی ۶۲
- ۱-۲۲-۱ رهیافت تاریخی ۶۳
- ۲-۲۲-۱ رهیافت پدیده شناختی ۶۴
- ۳-۲۲-۱ رهیافت ساختارگرایانه ۶۵
- ۴-۲۲-۱ رهیافت روان شناختی ۶۶
- ۱-۲-۲۲-۱ دیدگاه یگ وند فروید ۶۷
- ۲-۴-۲۲-۱ دیدگاه دارا گوستاو یونگ ۶۸
- ۵-۲۲-۱ رهیافت جامعه شناختی ۷۰
- ۱-۵-۲۲-۱ دیدگاه مالبونزی ۷۱
- ۲-۵-۲۲-۱ دیدگاه هاب هاوس ۷۲
- ۳-۵-۲۲-۱ دیدگاه ینیگر ۷۴
- ۴-۵-۲۲-۱ دیدگاه امیل دورکیم ۷۵
- ۵-۵-۲۲-۱ نقدی بر اندیشه دورکیم ۷۸
- ۶-۵-۲۲-۱ دیدگاه کارل مارکس ۷۹
- ۷-۵-۲۲-۱ نقدی بر اندیشه مارکس ۸۰
- ۸-۵-۲۲-۱ دیدگاه ماکس وبر ۸۲
- ۹-۵-۲۲-۱ نقدی بر اندیشه ماکس وبر ۸۵
- ۱۰-۵-۲۲-۱ دیدگاه یواخیم واخ ۸۶
- ۶-۲۲-۱ رهیافت متفکران مسلمان ۸۸
- ۱-۶-۲۲-۱ دیدگاه شهید محمد باقر صدر ۸۸
- ۲-۶-۲۲-۱ دیدگاه علامه محمد حسین طباطبایی ۸۹
- ۳-۶-۲۲-۱ دیدگاه شهید مرتضی مطهری (ره) ۹۰

۹۳.....	۶-۲۲-۱ دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی.....
۹۴.....	۵-۶-۲۲-۱ دیدگاه دکتر علی شریعتی.....
۹۸.....	۶-۶-۲۲-۱ گونه‌شناسی متفکران مسلمان.....
۹۸.....	۱-۶-۶-۲۲-۱ دیدگاه اول (سنت‌گرایی اسلامی).....
۱۰۰.....	۲-۶-۶-۲۲-۱ دیدگاه دوم (تجددگرایی اسلامی).....
۱۰۲.....	۳-۶-۶-۲۲-۱ دیدگاه سوم (تمدن‌گرایی اسلامی).....
۱۰۵.....	۲۳-۱ جمع‌بندی دیدگاه متفکران مسلمان درباره دین و جامعه.....
۱۰۷.....	فصل ۳م: مروری بر یافته‌های دین‌پژوهی.....

بخش دوم: جامعه‌شناسی ارزش‌ها

۱۲۳.....	مقدمه.....
۱۲۵.....	فصل سوم: مباحث نظری.....
۱۲۵.....	۱-۳ معنای لغوی ارزش.....
۱۲۵.....	۲-۳ تعاریف مختلف مفهوم ارزش.....
۱۲۵.....	۱-۲-۳ فلسفی و کلامی.....
۱۲۷.....	۲-۲-۳ روان‌شناختی.....
۱۲۸.....	۳-۲-۳ جامعه‌شناختی.....
۱۳۱.....	۳-۳ مفهوم ارزش از منظر شهید مطهری.....
۱۳۲.....	۴-۳ سنخ‌شناسی (گونه‌شناسی) ارزش‌ها.....
۱۳۳.....	۱-۴-۳ نسبی و مطلق بودن ارزش‌ها.....
۱۳۸.....	۲-۴-۳ ارزش‌های فطری و ارزش‌های غیرفطری.....
۱۴۰.....	۳-۴-۳ ارزش‌های الهی.....
۱۴۱.....	۴-۴-۳ ارزش‌های ثابت، ارزش‌های قابل تغییر.....

۱۴۱	۵-۴-۳ ارزش های قراردادی و ارزش های مستند به واقعیت ها
۱۴۳	۶-۴-۳ ارزش های تأسیسی و ارزش های امضایی
۱۴۴	۷-۴-۳ ارزش های استقلالی و تابعی
۱۴۵	۸-۴-۳ ارزش های ذاتی و ارزش های غیری
۱۴۶	۹-۴-۳ ارزش های مثبت و ارزش های منفی
۱۴۷	۱۰-۴-۳ ارزش های فرامادی و ارزش های مادی
۱۴۸	۱۱-۴-۳ ارزش های ملی و ارزش های فراملی
۱۴۸	۱۲-۴-۳ ارزش های ابزاری و ارزش های غایی
۱۵۱	۱۳-۴-۳ ارزش های باطنی
۱۵۱	۱۴-۴-۳ ارزش های انزوی
۱۵۳	۱۵-۴-۳ ارزش های فرهنگی
۱۵۴	۱۶-۴-۳ ارزش های سیاسی
۱۵۵	۱۷-۴-۳ ارزش های حقوقی
۱۵۶	۱۸-۴-۳ ارزش های اقتصادی
۱۵۶	۵-۳ ویژگی های ارزش های اجتماعی
۱۵۸	۶-۳ کارکرد ارزش ها
۱۵۸	۱-۶-۳ کارکرد انگیزشی
۱۵۸	۲-۶-۳ کارکرد توافقی ارزش ها
۱۵۹	۳-۶-۳ کارکرد دفاع از خود
۱۵۹	۴-۶-۳ کارکرد معرفت یا تحقق «من»
۱۶۱	۷-۳ شکل گیری ارزش ها
۱۶۳	۸-۳ منشأ ارزش ها
۱۶۶	۹-۳ اصول ارزش ها
۱۶۶	۱۰-۳ منابع ارزش ها
۱۶۹	۱۱-۳ سطوح ارزش ها

۱۶۹	۱-۱۱-۳	سطح اول: نقش ساختار فرهنگی در کسب ارزش ها
۱۷۰	۲-۱۱-۳	سطح دوم: نقش خانواده در کسب ارزش ها
۱۷۱	۳-۱۱-۳	سطح سوم: نقش متغیرهای فرعی در درون قالب فرهنگی
۱۷۱	۱۲-۳	رابطه برخی مفاهیم با ارزش
۱۷۱	۱۳-۳	جهان‌بینی و ارزش ها
۱۷۲	۱۴-۳	ایدئولوژی و ارزش ها
۱۷۳	۱۵-۳	شخصیت و ارزش
۱۷۳	۱۶-۳	ارزش و انگیزه
۱۷۵	۱۷-۳	ارزش و میل
۱۷۵	۱۸-۳	ارزش و نیاز
۱۷۶	۱۹-۳	ارزش و رگ‌رایی
۱۷۶	۲۰-۳	ارزش و باورها
۱۷۸	۲۱-۳	ارزش ها و نگرش
۱۷۹	۲۲-۳	ارزش و رفتار
۱۸۰	۲۳-۳	مؤلفه‌های فرهنگ و ارتباط آن ارزش ها
۱۸۲	۲۴-۳	جهان‌بینی
۱۸۲	۲۵-۳	ایدئولوژی
۱۸۳	۲۶-۳	تکنولوژی
۱۸۴	۲۷-۳	هنجارها
۱۸۶	۲۸-۳	نمادها
۱۸۷	۲۹-۳	باورها
۱۸۸	۳۰-۳	ارزش ها
۱۸۹	۳۱-۳	ارزش های اجتماعی و وفاق اجتماعی
۱۹۱	۳۲-۳	ارزش های اجتماعی و توسعه
۱۹۵	۳۳-۳	تغییر و تحول ارزش ها

۱۹۷	۳۴-۳ عوامل مؤثر در تحول ارزش‌ها
۱۹۹	۳۵-۳ تزلزل ارزش‌های اجتماعی
۱۹۹	۱-۳۵-۳ گسست نسلی
۲۰۰	۲-۳۵-۳ نابسامانی‌های اجتماعی
۲۰۲	۳-۳۵-۳ تهاجم فرهنگی
۲۰۳	۳۶-۳ رهیافت‌های ارزش پژوهی
۲۰۳	۱-۳۶-۳ رهیافت خرده‌فرهنگ طبقاتی
۲۰۴	۲-۳۶-۳ بیافت کارکردگرایان
۲۰۵	۳-۳۶-۳ رهیافت روان‌شناسی
۲۰۵	۱-۳-۳۶-۳ دیدگاه کلیج
۲۰۷	۲-۳-۳۶-۳ دیدگاه ویدام نیمز
۲۰۸	۳-۳-۳۶-۳ دیدگاه مزلو
۲۰۹	۴-۳۶-۳ رهیافت جامعه‌شناسی
۲۰۹	۱-۴-۳۶-۳ آرا امیل دورکیم
۲۱۰	۲-۴-۳۶-۳ آرا ماکس وبر
۲۱۲	۳-۴-۳۶-۳ آرا پیتر بلاو
۲۱۳	۴-۴-۳۶-۳ آرا تالکوت پارسنز
۲۱۹	فصل چهارم: یافته‌های ارزش پژوهی
۲۱۹	۱-۴ تحقیقات داخلی
۲۳۴	۲-۴ نقد و ارزیابی
۲۳۶	۳-۴ تحقیقات خارجی
۲۴۵	فهرست منابع
۲۴۵	الف) منابع فارسی

۵۸ (ب) منابع انگلیسی

۶۱ نمایه موضوعی

۶۳ نمایه اسامی

www.ketab.ir

پیشگفتار

انسان‌شناسان در قرون گذشته از انسان به عنوان هوموارکتوس (انسان مستوی القامه) و هومو فابریگوس (انسان ابزارساز) و هوموپولیتیکوس (انسان سیاست‌ورز) سخن گفته‌اند. امروزه از انسان به عنوان هومو ریلیجیوسوس (انسان دین‌ورز) هم سخن گفته‌اند چرا که بر وفق جدیدترین پژوهش‌های جامعه‌شناختی چه در آفریقای جنوبی و مکزیک و چه در ایرلند و آمریکا بیش از نود و شش درصد انسان‌ها، وجود خدا ایمان دارند (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۲۱۶) و همین واقعیت، نظریه‌ای را که مدعی بود با پیشرفت اجتماعی و افزایش رفاه مادی، دین و اندیشه دینی انحطاط می‌یابد ابطال می‌کند. شواهد دیگر برای دین‌ورز بودن سرشتی انسان این است که محققان، هیچ قومی از اقوام بشری را نیافته‌اند که دیساریه به هر حال صاحب نوعی دین نبوده باشد (میرچا الیاده، ۱۳۷۴: ۷).

دین نیرومندترین عنصر تعیین‌کننده در نظام اجتماعی و فرهنگی جوامع به شمار می‌روند که خط سیر کنش و اعمال افراد را در جامعه نمایندگی، هدایت، کنترل و نظارت می‌کنند و هم‌چنین به مثابه الگوی رفتاری نسبتاً ثابتی هستند که پیوسته از سوی افراد جامعه بازبینی و کنترل و نظارت می‌شوند.

ارزش‌ها و دین جزو اصلی سازنده فرهنگ به شمار می‌روند که ثبات یا تغییر آن موجب ثبات یا تغییر فرهنگ‌ها در جوامع در طول زمان و مکان می‌شوند و به طبع آن ثبات یا نگرگونی جوامع را تحت تأثیر قرار می‌دهند. از این رو، پی بردن به نظام ارزشی جامعه، ما را با عناصر فرهنگی آن جامعه که سوق‌دهنده کنش و رفتار افراد است آشنا می‌کند.

هم‌چنین دین یکی از عوامل مهمی است که بخشی از ارزش‌های اجتماعی را ایجاد می‌نماید، نظام ارزشی ایجاد شده توسط دین، رفتارهای فردی را جهت می‌دهد. او را هدایت می‌کند و حتی علت رفتار و طرز فکر افراد را برای ما روشن می‌کند. ارزش، از یک سو راهنما و تعیین‌کننده گرایش‌های اجتماعی و ایدئولوژی‌ها و از سوی دیگر تعیین‌کننده رفتار و کنش اجتماعی است که

در آداب و رسوم، قوانین، اعتقادات و اصول مقدس و شیوه‌های زندگی روزمره تجلی می‌یابند. ارزش‌ها، بنیان فرهنگ محسوب می‌شوند و از طرف دیگر، قوام و بنیان جامعه به فرهنگ است. بدین ترتیب دانشمندان علوم اجتماعی، قوام فرهنگ را به ارزش‌ها می‌دانند. و معتقدند این ارزش‌ها هستند که جامعه را دارای هویت و قوانین ویژه می‌سازند. یعنی اگر می‌گویند هویت هر جامعه‌ای به فرهنگ آن است، منظورشان بخش‌شناختی فرهنگ می‌باشد که همان ارزش‌هاست و این بدان جهت است که قوام فرهنگ به ارزش‌هاست، زیرا جنبه مادی و قواعد سازمانی فرهنگ، مستقیم یا غیرمستقیم تحت تأثیر جنبه شناختی، به ویژه ارزش‌ها هستند. ارزش‌ها در حقیقت، چراغ هدایت رفتار و سازماندهنده دیگر عناصر فرهنگی هستند.

هم‌چنین دین و ارزش، صورت‌های مختلف در تاریخ بشر همواره حضور داشته و نمی‌توان نقش دین و ارزش را در فرآیند تکامل و تجربیات بشری دست کم گرفت. بنابراین باید اذعان کرد که حضور دین و ارزش و نقش آن خرافات و ناخواه بر جنبه‌های مختلف حیات بشری تأثیر دارد. دین با صرف نظر از منشأ آن، در حیات جمعی انسان‌ها تجلی می‌یابد و با ارزش، رابطه دارد. از این رو، شناخت کامل هر جامعه بدون در نظر گرفتن دین و ارزش در آن ناممکن است.

نظر به پیوسته بودن دین به زندگی، و در نتیجه اهمیت بسیار آن و نیز پیچیدگی پدیده دین، محققان غالباً درصددند تا به جستجوی شناخت بهتر از آن بپردازند و بدان واسطه بتوانند روابط متقابل خود و دیگران را با دین بیشتر دریابند و از جایگاه خویش در جامعه و عالم آگاهی کاملتری حاصل کنند. بدین سان است که آدمی با جهان‌آفاق دین‌دو و در گذر زمان به حصول علم از آن ناگزیر شده است، لذا شماری از مسائل اساسی انسان در مورد این پدیده عظیم عبارت است از این که:

دین چیست؟ ارزش چیست؟ انواع و کارکردهای این دو چیست؟ دین و ارزش به انسان چه می‌دهد یا از او چه می‌ستاند؟ دین و ارزش بر جامعه انسانی به لحاظ یک جهان اجتماعی چه تأثیری دارد؟ در شوون فرهنگی، دین و ارزش‌ها از چه جایگاهی برخوردار است؟ در سطح انضمامی، دین و دینداری در جوامع بشری چه جایگاهی دارد و نظام ارزشی آنان چگونه است؟

این کتاب برای پاسخ دادن به این سؤالات و مسائلی از این قبیل تدوین شده است و به این منظور از دیدگاه‌های مختلف - غربی و اسلامی - به ویژه در حوزه جامعه‌شناختی مدد گرفته است. البته

هیچ پاسخی، کامل و نهایی نیست و همیشه با طرح دیدگاه‌های جدید و یا بازخوانی دیدگاه‌های موجود، باب پاسخ‌های نو و متفاوت باز است.

کتاب در دو بخش تنظیم شده است؛ بخش اول به مقدماتی درباره جامعه‌شناسی دین و بخش دوم به درآمدی بر جامعه‌شناسی ارزش‌ها، اختصاص دارد. هر بخش دارای دو فصل است؛ فصل اول شرح نسبتاً مفصلی از مباحث نظری از قبیل انواع عمده تعاریف، گونه‌شناسی و کارکردهای و... مطرح شده در حوزه دین و ارزش‌های اجتماعی، است. به عبارت دیگر، فصل اول هر بخش شامل مباحث نظری درباره‌ی موضوع مورد مطالعه از دریچه دیدگاه‌ها و صاحب‌نظران در ابعاد موضوعی مختلف است. فصل دوم هر بخش نیز به یافته‌های پژوهشی داخلی و خارجی درباره‌ی موضوع مورد مطالعه اختصاص دارد. به فصل دوم بخش اول کتاب یافته‌های پژوهشی در حوزه دین، و در فصل دوم بخش دوم کتاب، یافته‌های پژوهشی در حوزه ارزش‌های اجتماعی مطرح شده است. به همین دلیل، امید است که کتاب حاضر چشم‌اندازی نظری و شناختی تجربی در حوزه دین و ارزش‌های اجتماعی، پیش روی خواننده بگستراند.

دکتر محمد حسین پوریانی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق

پاییز ۱۳۹۵